VALENȚELE *COMESENIEI* ÎN ACTUL CREATOR LA NICOLAE STEINHARDT

PĂTRUȚ-NICOLAE BĂNĂDUC

Cuvinte-cheie: *convivialitate, echilibru, relație, interpretare, sacralitate*

Actul creator steinhardtian dispune în textele sale de existența unor termeni ce au puterea de a conceptualiza, a semnifica până la definiții deja clasice pentru contemporaneitatea mărturisitoare monahului eseist. Un astfel de concept, după propunerea lui Ion Vartic, ce fundamentează „revelarea viziunii religioase”[1] a celui în cauză, este *comesenia*, iar şase sunt textele care aduc la lumină un astfel de termen: *Secretul „Scrisorii pierdute” (Încercare asupra unei interpretări raționale a operei lui I.L. Caragiale),Călătorului îi şade bine cu drumul*, *Despre singurătatea lui Noica, Falsul idealism (I), Falsul idealism (II), Nunta din Cana Galileii*, toate acestea, alături de o inedită *Addenda*, cuprinse în volumul intitulat *Cartea împărtăşirii*. Dar adiacent acestor texte, vom surprinde linearitatea termenului şi în alte texte ale lui Nicolae Steinhardt.

Pentru a surprinde relevanța termenului nostru, vom face apel la explicațiile pe care acesta le dobândeşte în dicționare, fiind un cuvânt care deschide mai multe perspective; sensul lexical este fundamentul pentru semnificațiile pe care acest termen, pornind de la „întrebuințările” steinhardtiene, au relevanță literară, morală şi teologică.

Cuvântul *comesean*, aşa cum îl explică *Dicționarul fundamental al limbii române explicativ, morfologic, ortografic şi ortoepic* are

[1] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, ediție alcătuită de Ion Vartic, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1998, p. 5.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

sensul de „persoană care stă la masă împreună cu altcineva; conviv”, cu *varianta* „conmesean”[2]. *Dicționarul etimologic al limbii române*[3] nu face referințe la el, și nici *Dicționarul de neologisme*[4]. În schimb, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”* din 1931, alcătuit de doi congenerați onişti ai lui Nicolae Steinhardt, I. Aurel Candrea şi Gh. Adamescu, oferă următoarea explicație, nu lipsită de uzul/izul interbelic al exprimării: *comesean* – „cel ce mănâncă de obiceiu la masă cu altul”, urmat de un exemplu (ca folosire într-un enunț al cuvântului) ce comunică în viziunea de ansamblu cu concepția şi predilecția steinhardtiană pentru opera lui I.A. Brătescu-Voinești: „*trebuia acum o nouă bătaie de cap…pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeseni (BR.-VN.)*”[5]; „abreviațiunile”[6] trimit la acest scriitor şi la posibilele texte suport ale „bibliografiei”: *În lumea dreptății* (Iaşi, 1907), *Întunerec şi lumină* (Bucureşti, f.a.), *În slujba păcii* (Bucureşti, f.a.)[7].

Acelaşi *Dicționar enciclopedic ilustrat* oferă şi o etimologie a termenului nostru supus analizei: *comesean* – „refăcut din *mesean*, după fr. *commensal*”[8], iar Nicolae Steinhardt îl va ridica ierarhic comparativ cu englezescul *conviviality*[9], pentru a-l nuanța în câmpul semantic al interdisciplinarității implicite.

---

[2] *Dicționarul fundamental al limbii române explicativ, morfologic, ortografic şi ortoepic*, autori: Gabriel Anghelescu (coordonator), Emilia Mareş, Alexandru Mușina, Tania Mușina (revizia finală a termenilor), Braşov, Editura Aula, 2008, p. 252.

[3] Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2001

[4] Onufrie Vinţeler, *Dicționarul de neologisme*, Editura Lucman, București, 2006.

[5] *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*, *Partea I* de I.-Aurel Candrea, profesor la Facultatea de Litere din Bucureşti şi *Partea II* de Gh. Adamescu, profesor, membru corespondent al Academiei Române, Editura „Cartea Românească” S.A. – Bucureşti, 1931, p. 312.

[6] *Ibidem,* p. XXII.

[7] *Ibidem,* p. XIX.

[8] *Ibidem,* p. 312.

[9] N. Steinhardt, *Cartea împărtășirii...*, p. 94.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

La origine, termenul provine din limba latină, din rădăcina verbală a lui *com-edo, edi, essum, edere* (cu formele *comes, comesse, comesses*) şi are sensul de „a mânca, a hrăni, a consuma, a mânca bani, a risipi, a ruina”[10]; *Dicţionarul latin-român* adaugă şi substantivul *comes, itis*, cu sensul de „tovarăş, companion, însoţitor, camarad, prieten, pedagogul unui copil, cel ce întovărăşeşte pe un nobil sau un împărat, funcţionar, suită”[11]; acestea sunt evidente pentru faptul că sensul termenului *comesean* redă ideea de a însoți pe cineva la masă. Nu mai departe, acelaşi dicționar prevede ideea de „împreună cu” şi pentru verbul *com-bibo, bibi,ere*, sugerând actul de „a bea împreună”, cu substantivul dedus *com-bibo, onis* în sensul „tovarăşului de băutură, de chef”[12].

Argumentele monahului eseist nu sunt numai religioase, ci ţin şi de viaţa practică, mergând, unde este cazul, până la justificare interdisciplinară, uzând de termeni literari, filosofici, judiciari sau teologici, semantica termenului *comesenie* îmbogățindu-se cu orice consemnare textuală.

Locul inițial al termenului *comesenie* derivă din teoretizarea valorilor spirituale pe care le presupune „sufletul românesc”; în acest sens, ipostaza creatoare a monahului Nicolae Steinhardt din *Secretul „Scrisorii pierdute”*[13] este genială prin sintetizarea concepției sale asupra spiritualității spațiului românesc.

Se iscă o întrebare: de unde porneşte, din punct de vedere ideatic, consultativ şi livresc, această „încercare asupra unei interpretări raționale a operei lui I. L. Caragiale”? Eseul steinhardtian este generos, primul filon al „referințelor” trimițând la Machiavelli:

[10] Teodor Iordănescu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ziarului „Universul”, 1945, p. 139.
[11] *Ibidem,* p. 139.
[12] *Ibidem,* p. 139.
[13] Eseul, precizează Ion Vartic în *Explicaţie pentru „Cartea împărtăşirii”*, „a fost iniţial publicat în revista *Ethos*, de la Paris, în 1975, cu complicitatea lui Virgil Ierunca şi în condiţii de clandestinitate căutată, menit să nu atragă atenţia Securităţii: Nicolae Niculescu. E numele cu care N. Steinhardt şi-a semnat şi *Testamentul politic*, pus ulterior în faţa *Jurnalului fericirii*” (*Cartea împărtăşirii*, p. 5).

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

„Jacques Maritain, în *Antimoderne*, ia apărarea lui Machiavelli, stabilind o deosebire între machiavelismul relativ de altădată şi machiavelismul absolut din zilele noastre", eseistul nostru preferând pe „cel din dintâi", care, „deşi vrednic de osândă şi puţin îmbietor, i se pare totuşi de îndurat, deoarece nu răstoarnă valorile umane tradiţionale şi nu instaurează iadul pe pământ; mai umblă cu unele perdele şi menajamente, şi-n marginile lui *se mai poate trăi*", făcând trimitere la conotaţiile conceptelor de „dreapta-socotinţă"[14] şi „amenitate"[15] ale poporului român; când comentează „machiavelismul absolut", apar şi elementele care ţin de câmpul semantic al *comeseniei* (familia, mâncarea, băutura, credinţa, erosul), pentru că în această atitudine „lucrurile se schimă cu desăvârşire: politica devine singura entelehie recunoscută […], politicul e necontestat (familia, mâncare, băutura, viciul, slăbiciunile, credinţele, eresurile, erosul, patosul, logosul, felurimile toate i se supun făcând proskinesis)"[16].

Cel de-al doilea filon interpretativ face trimitere la Marshall McLuhan cu opera sa, *Galaxia Gutenberg*, după care interpretul oricărei opere trebuie să abolească „metoda punctului de vedere fix sau specializat, potrivit căreia repetarea este piatra de încercare a adevărului şi a simţului practic", şi mai mult decât atât, „astăzi, ştiinţa şi metoda noastră nu tind spre un punct, ci se străduiesc să descopere cum să facem ca să nu avem doar *un* punct de vedere: nu

[14] Exaltat în faţa faptului că Virgil Ierunca îi va edita volumul *Între viaţă şi cărţi*, de pe patul spitalului în urma uni infarct, la data de 19 august 1976, îi scrie „o epistolă", mulţumindu-i şi parafrazând cartea lui Alexandr Soljeniţîn, *Auguste quatorze*: „Dar asta-i curată dreaptă socoteală ortodoxă, asta-i adevărată înţelepciune românească! Niciodată la noi sfinţenia nu s-a confundat cu neghiobia, dimpotrivă, cu neînfricarea, cunoaşterea, coborârea în întunecimi, frecventarea nepuritană a realităţilor celor mai abisale" (*Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983*), Editura Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 206).

[15] „Amenitatea, gentileţea, politeţea ţin de creştinism: dragostea e în primul rând amabilă bunăvoinţă, vorbire nerăstită, surâs îmbietor, degajată compasiune, linişte" (*Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, p. 71).

[16] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, p. 18.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

este metoda delimitării şi a proiectării în perspectivă, ci a «câmpului» deschis şi a suspendării judecăţii. Aceasta este acum singura metodă viabilă în condiţiile electrice de mişcare simultană, de informare şi de interdependenţă umană totală”[17]. Valenţele acestei expresii ultime („interdependenţă umană totală”) îşi găsesc reverberaţii literare la orice nivel al ipostazelor spiritului său creator şi direct proporţional cu experienţa sa culturală, carcerală ori baptismal-monahală.

Având o astfel de lectură referenţială şi primar actualizată în eseul său din 1975 (dar şi de contemporaneitate, de generaţie am putea spune, 1975 fiind şi anul traducerii acestei cărţi de excepţie), actul creator steinhardtian se redefineşte pe sine, când aserţiunile acestuia reprezintă „un alt ajutor” de interpretare: „Până a fi apărut sistemele lui, îmi formulam convingerile privitor la Caragiale cu oarecare sfială şi teamă. După aceea am prins însă mare curaj. De ce? Pentru că McLuhan propune pentru orice operă literară o analiză dincolo de text, de vorbe, o analiză căreia el îi spune «de câmp» şi care ar putea fi tot atât de bine denumită spectroscopică. Noua metodă de cercetare, trecând peste materialul scris, ia în consideraţie şi ceea ce nu e tipografic şi vizual, adică nimbul din jurul lucrării, *aura* ei, atmosfera, fundamentul, tot ce-i satelit şi-n stare de pulbere încă neaglomerată, fondul inconştient în osmoză cu mentalitatea societăţii”, iar pentru a defini plastic metoda „spectografiei lui Caragiale” ca „lumina epocii care sălăşluieşte inconştient şi probabil nevoit în text”, interpretul Steinhardt conchide printr-o imagine plastică, naturală şi cosmică: „toate acestea sunt nume diferite ale aceluiaşi lucru, care este în opera de artă ceea ce sunt soarele şi căldura lui pentru vin (prin mijlocirea strugurilor care s-au copt în verile fierbinţi) şi pentru cărbune (care şi el dă numai căldura solară acumulată)”[18]. Prima valorificare a termenului de *comesenie* este aşadar aceea de a surprinde specificul acestui „echilibru românesc”, care propune „o *lume nouă* […] o *altă morală*, care-i arierplanul şi

[17] Marshall McLuhan, *Galaxia Gutenberg. Omul şi era tiparului*, Cuvânt înainte de Victor Ernest Maşek. Traducere din limba engleză de L. şi P. Năvodaru, Idei Contemporane, Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 440.
[18] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, p. 19.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

fundația lumii caragialeşti”[19]. De abia acum *comesenia* îşi distribuie însuşirile în creația steinhardtiană.

Unul din atributele (însuşire esențială în valorizarea) „românismului”[20], ce derivă din cele expuse, este *echilibrul* existențial al vieții: „Actul al IV-lea este acela unde, pentru cine are ochi de văzut, urechi de auzit şi inimă să-i bată, autorul *Scrisorii* saltă peste comedia de moravuri, peste genul realist, peste teatru şi ne aduce cu iuțeală mare, în marş forțat – uimiți, încântați, emoționați (vezi lacrimile) – în lumea care nu mai e a unei realizări teatrale, ci a marii arte unde se decodează sufletul omenesc – în cazul de față, românesc”.

Retorica steinhardtiană nu este caracteristică doar eseurilor sale teologice consemnate ca omilii sau predici (proprii discursului de amvon) din volumul postum *Dăruind vei dobândi*, ea se regăseşte ca o anafora tematică, în structuri repetative ce dau consistență creației sale artistice; interogația sa este întotdeauna primă sau finală: „Ce-i această lume şi care-i punctul precis din care începe să se arate privitoriului?”, iar răspunsul este concretețea enunțului definitoriu, conclusiv şi deductibil din argumentele enunțate: „E lumea minunată a echilibrului românesc, iar de arătat se arată în punctul magic în care Cațavencu îşi cere iertare şi coana Joița îl iartă. […] Actul al IV-lea e totul şi duce de-a dreptul la izvoarele românismului”[21]. Trebuie menționat faptul că spiritualitatea viziunii sale asupra românismului este complementară concepției Părintelui Dumitru Stăniloae, care propune echilibrul ca dimensiune generală formală a spiritului românesc, întrucât balansarea spiritului românesc între Est şi Vest sau componenta orientală şi occidentală a conținutului ethosului său are ca rezultat un *echilibru* general al acestui spirit[22]. Acest echilibru se

[19] *Ibidem*, p. 20.

[20] *Românismul* este un termen „împrumutat” de la Părintele Dumitru Stăniloae, pe care Nicolae Steinhardt îl citează ca pe un spirit creator normativ în spațiul românesc: „părintele D. Stăniloae a dovedit, pe larg şi în chip hotărâtor, că cea mai de seamă caracteristică a sufletului românesc este echilibrul” (N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, p. 26.)

[21] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii...,* p. 21-22.

[22] Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român,* Editura Elion, Bucureşti, 2001, p. 39.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

poate constata în toate formele sale de viaţă şi în toate atitudinile lui spirituale.

Numai după ce stabileşte aceste elemente de *comesianitate* cu direcţie fenomenologică spre„românism", monahul eseist propune şi efectele acesteia, la loc de cinste fiind *blândeţea*, care e mai degrabă o datorie[23], motiv pentru care „lumea blândeţii, iertării şi împăcării, lumea machiavelismului relativ a păstrat legătura ontologică neîntreruptă cu esenţa creştinismului. Nu e agitată, are timp să fie cuviincioasă, are timp şi de tabieturi şi taclale"; ca spaţiu arhetipal al *comeseniei* propune „prispa şi cerdacul, element permanent al arhitecturii populare, de asemeni loc de trecere şi de îmbinare între natură şi intimitatea vieţii de familie"[24]. Alt efect al *comeseniei* ce decurge din românism este „relativizarea generală"[25], şi Steinhardt face aici apel la experienţa totalitarismului în România şi implicit la perioada sa de detenţie, deoarece din „experienţa ultimului sfert de veac în România […] omul de rând din Răsărit ştie mai mult decât intelectualul din Occident", căci „pentru un popor nespus de îngăduitor, nevinovat şi neştiutor de sadism, încarcerarea a fost atât de uluitoare, încât saltul produs a fost şi el excepţional"; iar toate împrejurările de depăşire ale unei stări de persecuţie devin „forme de reacţie ale sufletului omenesc tradiţional împotriva demenţelor unei clipe dezechilibrate de istorie"[26]. Nu insistăm în acest plan sociopolitic, deoarece însuşi eseistul refuză comentariile de tip expertiză ale fostului regim dictatorial.

Constatările critice ale lui Nicolae Steinhardt, în sensul interpretărilor de câmp a operei de artă în literatura română, îl fac să vadă apogeul şi „punctul culminant al aspiraţiilor artei prin *bunăvoinţă* şi *înduioşare*" care „poate fi aflat în opera lui Ioan Al. Brătescu-Voineşti […], în nuvela *Călătorului îi şade bine cu drumul*"; de aici extrage elementele „pentru caracteriologia poporului român"[27];

[23] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii...,* p. 46.
[24] *Ibidem,* p. 54.
[25] *Ibidem,* p. 56.
[26] *Ibidem,*p. 56-57.
[27] *Ibidem,* p. 93.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

numai în atare condiţii criticul nostru compară sensul termenului nostru: „ceea ce la Dickens se numea *conviviality* şi în româneşte se poate, cu o treaptă mai sus, numi „comesenie" arată că, sufletul românesc, realizarea fericirii nu necesită negreşit împilarea ori înfrângerea *celuilalt* şi nu se clădeşte pe scheme antagonice". Are şi momente în care ipostaza creatoare a lui Nicolae Steinhardt atinge instanţele fericirii ca împreună-lucrare umană: „În gnoza *Călătorului* beţia solitară nici nu poate fi concepută; trăieşte, dimpotrivă, acea bucurie pe care fericirea ori binele celuilalt nu numai că o stingheresc, ci o amplifică; ba mai mult decât atât, o condiţionează, căci fiecare accede la o stare de euforie cu atât mai înaintată cu cât creşte numărul participanţilor şi se arată mai slobodă fericirea lor. Comesenii, în limba şi psihologia românească, infirmă cu desăvârşire formula *Ceilalţi, iată iadul*"[28]. În nota finală a acestui eseu, criticul nostru compară identitar şi comunitar *relaţiile de bunăvoinţă* ale *comeseniei*: „La Rabelais, ca şi la Falstaff, masa nu e atât prilej de bucurie, cât ipostază rudimentară de «crăpelniţă». Rudă bună a kermesei flamande, e şi străbună a multor «happeninguri» din Olanda contestatarilor de astăzi; în jurul mesei nu se realizează înfrăţita prietenie, *fiesta* multiplicatoare de voioşii, ci tot atâtea prezenţe egocentrice care se conced, pentru că altfel nu se poate, dar nu încetează de a se «proiecta» adversativ. Comesenii noştri însă, pe plan întrupat, repetă – pe cât se poate – euforia banchetului platonician, se împărtăşesc din esenţe, în chip nematerialnic"[29]. De aici, eseistul combină semantic în nucleul *comeseniei* şi admite posibilitatea fericirii, pentru că „interdependenţa umană totală"[30], ar spune Marshall McLuhan, justifică Raiul, împlinirea acelei Împărăţii cereşti.

Din *blândeţe* şi *relativizare generală*, *bunăvoinţă* şi *înduioşare*, actul creator steinhardtian încheagă conceptul *comeseniei* cu ideea de *stare paradisiacă*: „Dacă scăpăm de gândul că seriozitate înseamnă răzbunare, trăinicie, supunere oarbă în faţa ideilor şi principiilor zilei

[28] *Ibidem,* p. 94.
[29] *Ibidem,* p.95.
[30] Marshall McLuhan, *op. cit.,* p.440.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

şi ne mai descotorosim şi de părerea că inteligenţa nu se poate fără de răutate, începem să ne apropiem de înţelegerea tainei finale a *Scrisorii pierdute* şi a operei caragialeşti, care-i condiţia paradiziacă”[31]. În concepţia sa, „*Iartă-mă-te-iert* este pragul paradisului, de aici încolo personagiile scapă atracţiei pământului şi voinţei autorului şi ne duc cu ele în eterul de sus”, iar „poporul român şi eroii lui Caragiale tot de nostalgia paradisului sunt îmboldiţi”[32]. Acum se produce ceea ce numim noi a fi interdisciplinaritate, căci de la critică şi meditaţie social-morală, eseistul sugerează aportul teologic al spiritului său creator. Se dezvăluie teologul fin în arta logosului şi al rostului mistic, transfigurator, metanoic, din puterea cuvintelor ca energii comunicaţionale:

„Există în toate miturile[33]şi riturile o formulă magică în stare să realizeze pe loc paradisul sau pe loc să-l distrugă (să-l neantizeze, cum se exprimă filosofia din zilele noastre). În *Scrisoarea pierdută* formula magică înfăptuieşte paradisul dintr-odată şi total, transformând, aidoma lui Don Quijote, cârciuma în castel, cloaca în rai.

Cuvântul lui Dumnezeu a creat lumea. Cuvintele oamenilor, dacă se rostesc potrivit cu voia lui Dumnezeu şi în sensul planului

---

[31] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii...,* p. 69.

[32] *Ibidem,* p. 70.

[33] Precizăm şi oferim o explicaţie posibilă a subtitlului *Încercare asupra unei* ***interpretări raţionale*** **(s.n.)** *a operei lui I. L. Caragiale* din eseul intitulat *Secretul „Scrisorii pierdute”* prin apelul la „rolul raţiunii critice” ce acreditează mitul în plan metafizic: „Mitul nu este sfârşitul raţiunii, ci mai degrabă începutul ei. Şi raţiunea concretă nu trebuie să proclame moartea mitologiei, ea ar trebui mai degrabă să-şi propună un fel de reluare a miturilor, o legitimare şi o discriminare. Miturile enunţă materia realităţii umane, valorile în stare sălbatică, şi prin aceasta ele semnifică fără deosebire ce e mai bun şi ce e mai rău. Miturilor ascensiunii spre vârfuri li se opun miturile coborârii în infern. Miturilor umanului li se opune înflorirea monstruoasă a miturilor inumanului – al incestului, al uciderii, al războiului, al haosului. Mitul ţine de domeniul naturii umane, el dezvoltă, fără deosebire, toate posibilităţile acestei naturi. Rolul raţiunii critice va fi deci un rol de purificare. Ea trebuie să-l facă pe om să treacă, prin autentificarea valorilor sale, de la natură la cultură, adică la morală” (Georges Gusdorf, *Mit şi metafizică. Introducere în filozofie*. Traducere de Lizuca Popescu-Ciobanu şi Adina Tihu. Coordonator traducere: Maria Ţenchea, Editura Amarcord, Timişoara, 1996, p. 262).

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

divin, pot recrea raiul, tâlharul de pe cruce, pentru a fi în aceeaşi zi în rai, n-a avut nevoie decât să spună câteva CUVINTE"[34].

Din punct de vedere teologic (dar şi al implicaţiilor morale), vorbim de comesenie întrucât avem un Dumnezeu care nu apare ca Unul al „pustiului, pustei şi tundrei, al sterilităţii, uscatului şi pârjolului, ci al bogăţiei , belşugului, plinătăţii hranei şi veseliei. Pe cine vrea să vină la El îl aşteaptă veselia şi banchetul. Nu numai la Socrate şi Platon[35] (acela e preînchipuire; pe cât se poate)". Sinonimul posibil al termenului în discuţie, dar cu trimitere biblică, este *ospăţul*.

Pentru actul creator steinhardtian, motivele pentru care suntem chemaţi la ospăţ sunt: Dumnezeu, atâta timp cât nu-şi caută gloria, slava Sa, întrucât o are, noi suntem făuriţi nu ca martori, care-i demonstrează propria-i glorie, ci ca fiinţe care se bucură de ea cum se bucură şi El şi ne-o împărtăşeşte şi nouă; al doilea motiv, la care ţine foarte mult, este că numai la ospăţ se bucură omul de bucuria altuia, ospăţul e cu atât mai frumos şi mai izbutit cu cât toţi cei de faţă sunt mai veseli. Ospăţul „este, poate – în chip paradoxal – singurul loc în care bucuria celuilalt nu este pizmuită. Şi unde nu există concurenţă, *numerus clausus*; *the more themerrier*" (mai mulţi, mai veseli): creşterea numărului comesenilor, departe de a constitui o piedică, o primejdie, multiplică bucuria fiecăruia şi a tuturor. Dacă e aşa, atunci ospăţul realizează condiţia paradisiacă: ea presupune în primul rând capacitatea de a te bucura, de a o împărtăşi.[36] Altfel spus, atingem intuitiv „dubla intenţie a limbajului" teoretizată de Tudor Vianu, a cărui expunere consună conceptului steinhardtian de *comesenie*, pentru că bucuria şederii la masă implică nemijlocit actul comunicării şi toţi „întrebuinţează acelaşi sistem de simboluri lingvistice. Cine vorbeşte *comunică* şi *se comunică*. O face pentru alţii şi o face pentru el. În limbaj se eliberează o stare

[34] N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii...,* p.71.

[35] „Nu degeaba e Platon aşezat de vechii maeştri zugravi şi iconari români printre sfinţi pe zidurile bisericilor. Românismul e îndatorat lui Platon, întrucât ştie să deosebească platoniceşte esenţa (adevărul) de fenomenul lumesc şi atrăgător" (N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii...*,p. 53).

[36] N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p.145-146.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

sufletească individuală şi se organizează un raport social. Considerat în dubla sa intenţie, se poate spune că faptul lingvistic este în aceeaşi vreme *reflexiv* şi *tranzitiv*. Se reflectă în el omul care îl produce şi sunt atinşi, prin el, toţi oamenii care îl cunosc. În manifestările limbii radiază un focar interior de viaţă şi primeşte căldură şi lumină o comunitate omenească oarecare”[37].

Calitatea lui Hristos-Dumnezeu de a fi „Boier” prin excelenţă, are la Nicolae Steinhardt motivaţia în puterea Acestuia de a săvârşi minuni; în felul acesta, odată cu prima Sa minune din Cana Galileii, Hristos are putinţa de a ne descoperi „concepţia hristică despre viaţă”[38] (Ioan II, 1-11), şi de aici valenţele *comeseniei frăţeşti*[39], deduse din ospeţele pe care parabolele evanghelice ni le propun ca chipuri ale Împărăţiei Cerurilor.

Ospăţul şi *comesenia* implicată aici denotă „neistovita bună-dispoziţie şi vrere a Domnului de a sărbători lucrurile prin ospeţe, care apar proiectate pe tot parcursul anilor de predicare” (*Matei* VIII 15; *Marcu* I, 31; *Luca* IV, 39; VIII, 55; *Matei* IX, 10; *Marcu* II, 15; *Luca* V, 29), dar şi o necesitate ce se impune în planul Tradiţiei, căci „Pavel urmând pilda Învăţătorului său (*Faptele Apostolilor* XVI, 23-34), după o biruinţă a binelui (Botezul temnicerului din Filipe), a pus şi el masa şi s-a veselit cu toată casa”. Prin ospăţ se vizează împărtăşirea lui Dumnezeu, care „mereu binecuvântează, rodeşte şi multiplică: pâinea, vinul şi peştele”[40]. De ce oare aceste elemente? Pâinea este simbolul condiţiei de viaţă a omului, e semnificantul bunei stări al unei situaţii material corespunzătoare calităţii sale de fiinţă conştientă, gânditoare, cuvântătoare şi gânditoare, este cea care hrăneşte şi întreţine „rodul binecuvântat al muncii omului şi al fertilităţii pământului”, iar vinul este cel care „îmbogăţeşte şi veseleşte şi semnifică depăşirea omenească a concretei existenţiale brute”[41]. Peştii – ne arată Oliver Clement cu referinţă la textul „jar

[37] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Colecţia Sinteze Lyceum, Editura Albatros, Bucureşti, 1977, p. 9.
[38] N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 220.
[39] *Idem*, *Cartea împărtăşirii* , p. 106.
[40] *Idem*, *Jurnalul…*, p. 144;
[41] *Idem*, *Cartea împărtăşirii*, p. 106;

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

pus jos şi peşte pus deasupra" (*Ioan* XXI, 9) – sunt „simbolul omului născut din apă şi foc, prânzul împărţit în bucuria nebună a nemuririi, iată deja Împărăţia lui Dumnezeu"[42].

Un poet creştin citat şi citit de Nicolae Steinhardt, Sfântul Simeon Noul Teolog, găseşte în imaginea ospăţului Împărăţia Eshatonului: „Şi ce este ospăţul (*Matei* XXV, 34)? Împărăţia cerurilor, pe care potrivit hotărârilor Lui a pregătit-o celor chemaţi de la întemeierea Lumii (*Matei* XXV, 34). Ce sunt taurii şi animalele îngrăşate? Însuşi Fiul Fecioarei şi Dumnezeu, care este viţelul îngrăşat de dumnezeire; căci acesta este şi taur prin puterea Lui cu adevărat nebiruită; şi l-a numit la plural tauri, pentru că trupul lui cel sfânt se împarte în multe şi fiecare părticică din el este iarăşi Acel întreg, fiind atât de puternic, încât îi răstoarnă şi pe vrăjmaşii celor ce-L primesc pe El, dă putere tuturor să biruiască lumea şi să se poată face fii ai lui Dumnezeu " (*Ioan* I,12)[43]. Simbolul *ospăţului* transgresează – la acelaşi sfânt – prin „creaţie, Adam şi Împărăţia Cerurilor"[44], întrucât, observă monahul eseist Nicolae Steinhardt, citându-l pe Al. Schmemann, „omul este ceea ce mănâncă" (Feuerbach), iar „lumea (creaţia) pentru creştini e un ospăţ; imaginea ospăţului apare de-a lungul întregii Scripturi şi este şi finalul, încoronarea ei: – ca să mâncaţi şi să beţi la masa Mea, în Împărăţia Mea –"[45].

Particularitatea stilului steinhardtian de a demonta şi clădi cu ideile unui text (în speţă biblic) este o constantă la orice nivel al actului creator şi personal. O dovadă contemporană este asocierea numelui său şi a unor texte cu profiluri precum Joachim Jeremias, Vasilios Gondikakis, Marko I. Rupnik, Jean-Luc Marion şi Constantin Noica, în volumul ce reuneşte tematic preocupări interpretative comune şi consună ideatic prin generalitatea abordărilor: *Cartea fiului risipitor. O parabolă biblică în 6 lecturi*

[42] Oliver Clement, *Trupul morţii si al slavei*. Traducere română de sora Eugenia Vlad, Editura Christiana, Bucureşti, 1996, p. 21.
[43] Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice şi etice. Scrieri* I. Traducere română de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 148.
[44] *Ibidem* p. 111.
[45] N. Steinhardt, *Jurnalul*…, p. 145.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

pentru omul contemporan; nu ne referim la textele celor enunțați, ci doar evidențiem, în ton cu editorul acestor texte, „cum înțelege omul contemporan, omul secolului XX, dincolo de simpla identificare, sensurile acestei parabole, a cărei simplitate face din ea un text inepuizabil, deschis jocului mereu reînnoit al interpretărilor?”[46]. Răspunsul vocii sale interpretative surprinde ca nucleu referința la *comesianitate*, deoarece calitatea supremă Domnului este „mărinimia […], noblețea, boieria Lui, înfățișarea-I de cavaler, *gentleman* (zic englezii), gentilom (zic francezii) şi mare aristocrat (în înțeles etimologic), de nobil (în sens sufletesc şi spiritual)”[47], iar fiul risipitor din parabolă, atunci când se întoarce căit acasă, „răsplata, aşadar, nu-i alta decât poftirea la cina împărătească”; pentru expresivitatea frazelor sale, redăm citatul demonstrativ al mecanismului fin de interpretare: „S-ar fi putut referi Iisus la multe daruri, favoruri şi bunătăți, dar toate acestea – mărunte – nu ar fi fost potrivite cu firea Lui mărinimoasă, nobilă şi nefinită: pe acel care-L iubeşte şi care ascultă de porunci, îl aşază la masa împărătească, îi acordă statut de comesean al Sfintei Treimi, nici mai mult nici mai puțin! şi păstrându-se în acest fel fericita tradiție inaugurată la stejarul Mamvri.

Prefacerea apei în vin la nunta din Cana Galileii este şi ea semn de măreție şi generozitate. Iar parabola lucrătorilor tocmiți la vie tot în acelaşi spirit cred că trebuie interpretată. […] Pe mine unul mă bate gândul că modul de plată uniform al tuturor lucrătorilor, independent de numărul orelor de trudă, se explică prin boieria stăpânului, prin sila de contabilitate şi socoteli”[48]. Remarcăm aici adâncimea actului creator care se evidențiază ca voce interpretativă, prin acest volum, şi demonstrarea acuității ideilor sale în dialog tematic cu cei propuşi în acest corpus al lecturii parabolei fiului risipitor; se remarcă prin naturalețe şi simplitate, textele sale

[46]Joachim Jeremias, Vasilios Gondikakis, Marko I. Rupnik, Nicolae Steinhardt Jean-Luc Marion, Constantin Noica, *Cartea fiului risipitor. O parabolă biblică în 6 lecturi pentru omul contemporan*. Ediție îngrijită de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 6.
[47]*Ibidem,* p.102 (text reluat din volumul *Dăruind vei dobândi).*
[48]*Ibidem,* p. 103.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

realizând la superlativ conduita ireproşabilă în realizarea unei simfonii contrapunctice a interpretărilor; ca atare este şi adoptat ca una dintre „personalităţile teologice şi culturale actuale”[49].

Comesenia este în raport direct cu masa care oferă hrana zilnică, iar omul este o fiinţă care are foame. Dar el are foamea de Dumnezeu. În spatele foamei vieţii noastre se află Dumnezeu[50]. Orice dorinţă este, finalmente, dorinţă de El, „gura fiind locul mâncării cu mult înainte de a fi locul vorbirii”, încât pot spune: „Mănânc deci exist”, constat că mâncarea precede vorbirea, iar gura pruncilor cunoaşte deja metafizica fundamentală: realitatea nu este formată din „gând şi materie”, ci din „foame” şi dintr-un „obscur obiect al dorinţei” care o va satisface; „chiar înainte de a atinge vreodată pieptul mamei, gura suge golul, încrezătoare că el există […] şi Augustin ar adăuga: inimă fără odihnă şi Dumnezeu […]”. Astfel construieşte Ruben A. Alves, pornind de la Al. Schmemann, pilonii unei viziuni teopoetice asupra *hranei*, în care „hristologia este antropologie; hristologia este biografie, mai mult taina lui Dumnezeu este taina propriilor noastre trupuri”[51].

Din aceleaşi motive, în care viaţa creştină devine uneori o teo-*logie* a ideilor care reduce misterul şi poezia la concept, proză şi cunoaştere (multe cuvinte care exprimă un sens unic), domnind precumpănitor raţiunea, gândirea, conştiinţa[52], Nicolae Steinhardt incriminează o tendinţă, o specificitate devenită modă „superioară”: a privi cu dispreţ pâinea şi „cele materiale”, pe care „pseudosfinţii zilelor noastre ne-o propun ca pe o imputare, ca o dojană: oamenii nu trăiesc numai cu pâine”, uitând că viaţa înseamnă mai presus de orice proliferare şi belşug[53]. Falsul idealism este contracarat la modul

[49]*Ibidem,* p. 7.
[50]Al. Schmemann, *Din apă şi din duh. Studiu liturgic al Botezului.* Traducere de pr. Prof. Ion Buga, Editura Symbol, Bucureşti, 1992, p. 15.
[51]Ruben A. Alves*, Cartea cuvintelor bune de mâncat sau bucătăria ca parabolă teologică*. Traducere în română de Virginia Gâlea, Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 95-96.
[52]*Ibidem*, p. 7.
[53]N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, p. 106.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

definitoriu de pericopa bunului samarinean (*Luca* X,25-37), care ne justifică „idealismul în acțiune".

Falsul idealism readuce în discuție concepția antică a relației dintre aceste entități (trup – închisoarea sufletului) şi ne oferă în prim-plan (exclusiv) înfrânarea şi ascetismul, mai mult impuse decât pornite din interior, idealismul pur, făcând abstracție de faptul că „Domnul nu a fost ceea ce în limbaj curent se numeşte idealist, ci a fost materialist, întrucât a luat fără greş aminte şi în mod foarte deschis, foarte participatoriu în problema pâinii"[54]. Nicolae Steinhardt constată că „noi trăim în aerul mijlociu, nu suntem fantome şi ființe spectrale. Suntem spirit întrupat, conştiință localizată şi exprimată neurologic. Circulația sângelui, bătăile inimii, ritmul metabolic, undele gândirii, transmiterea hotărârilor cortexului (kyberneterului) presupun toate, implică toate materialitatea şi energia, sunt produse ale unor interacțiuni psiho-fizice. Osândirea lor uşuratecă nu poate veni decât de la persoane neinformate despre realitatea şi legănată de iluzii neroade".

În acest context, monahul Nicolae invocă pe filosoful Nicolae Berdiaev, la care „problema pâinii este pentru mine, ca ins, o problemă materială…dar o problemă a pâinii aproapelui meu este pentru mine o datorie spirituală"[55], ştiind că – cel mai de seamă lucru, Domnul nu ni se dă nouă spre consumare în idealitate si abstracțiune, ci la modul materialității: ca pâine şi vin, două elemente consubstanțiale vieții, „laolaltă şi dual, alcătuiesc cumpăna vieții noastre, o metaforizează şi totodată o explică, o condiționează "[56].

Sfânta Euharistie este întâi de toate Ospățul cel mare, Taina supremă a creştinismului, menirea ei fiind ca Hristos să se dea pe Sine a fi mâncat şi băut, în vederea dobândirii dreptului de a intra la nunta împărătească, acolo unde aleşii se vor împărtăşi din belşug, dar peste dar, din bucatele şi băuturile Ierusalimului celui atotfrumos, bucuria fiind neîndoielnic ambianță şi motivație: „intră întru bucuria Domnului tău", „bucurați-vă pururea întru Domnul. Şi iarăşi zic,

[54] *Ibidem*, p.112.
[55] *Ibidem*, p. 107-108.
[56] *Ibidem* p.112.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

bucurați-vă" (Filipeni IV,4). Singurul lucru care ni se cere în cadrul „libertății hristice"[57], este pocăința, punctul de pornire al Evangheliei: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția Cerurilor" (*Matei* III,2; IV,17); fără pocăință nu există viață nouă, mântuire, intrare în Împărăția Cerurilor[58].

Comesenia ca *Ospăț* (și din punct de vedere teologic, liturgic) este realitatea Sfintei Liturghii şi opusul falsului idealism, pentru că la această Cină omul se statorniceşte în acest Trup viu şi de viață dătător; teologul Oliver Clement preferă numirea de „trupească Liturghie", în care noi toți ne facem ucenicia trupului ca trup liturgic, ca trup care învia prin participarea euharistică la Trupul Celui Înviat, cultul creştin fiind căutarea comuniunii, a comeseniei şi nu a transei[59]. Trupul la care participăm este Trupul lui Hristos, ca întregul univers şi omenirea întreagă asumate prin iubirea fără de margini, care iubeşte şi iartă (adică re-creează, *quidonne et quipardonne*), şi prin aceasta ajunge un univers uman tainic mântuit de opacitate şi despărțire[60].

În creştinism, problemele vitale se pun în termenii unei materialități transfigurate, el crede într-o veşnicie a materiei, infinit îmbogățită în viața spirituală, admițând un materialism mistic şi cunoscând o sfântă materie, pentru că sfânt este trupul Domnului prin a Cărui jertfă se sfințesc şi trupurile noastre[61]. Sfânta Liturghie este locul unde „materia crudă este transsubstanțiată", urmând apoi şi noi acelaşi progres prin mâncarea ce este mai mult decât hrănirea: are de-a face cu aducerea-aminte. „Mâncați şi beți întru amintirea […]"[62].

Ospățul care întreține *Comesenia* pentru Ruben A. Alves presupune „bucătăria ca loc al transformărilor"; „gătitul – arta de a face

[57] *Idem*, *Dăruind vei dobândi*, p. 222-224.
[58] Kallistos Ware, *Împărăția lăuntrică*, Traducere românească de Sora Eugenia Vlad, Editura Christiana, Bucureşti, 1996, p. 46.
[59] Oliver Clement, *op.cit*., p. 22.
[60] *Ibidem*, p. 19.
[61] Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1996, p. 278.
[62] Ruben A. Alves, *op.cit.* p. 106.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

real ceea ce este ireal, de a face prezent ceea ce este absent: o metaforă euharistică […]; în bucătărie se predă o altă metafizică: lumea nu este un obiect de contemplație; lumea e de mâncat; trebuie transformată; într-un banchet […] realitatea e de găsit la sfârşit. Aceasta este înțelepciunea trupului, înțelepciunea dorinței: lumea e menită să devină mâncare. Şi bucătăria este doar un minuscul loc sacru unde se celebrează această liturghie şi se realizează această eshatologie ”.

Cunoaşterea, ca şi mâncarea, ține de concret, de experiabilul imediat. *Sapere*, în latină însemnă atât „a cunoaşte”, cât şi „a avea gust”. Mâncarea şi cunoaşterea au aceleaşi origini[63]. A cunoaşte ceva înseamnă a-i simți gustul, a simți ce efect are asupra trupului meu. Realitatea este această întâlnire dintre gură şi mâncare, dorință şi obiect. „Gustați şi vedeți că bun este Domnul” (Psalmul 33, 8), este un eveniment – invitație ce palpită în viața Mântuitorului de la Naştere la Înălțare, Sfânta Euharistie, mâncată fiind, ne face să-L cunoaştem (precum cei doi ucenici în drum spre Emaus) „la masă, unde inimile se deschid şi firile se dau pe față”.

Cina ca *Ospăț* rămâne Taina prezenței Mântuitorului: „voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine” (*Apocalipsa* III, 20). Şi monahul Nicolae Steinhardt insistă : „de ce această repetare? Pentru a înlătura orice urmă de condescendență, pentru a stabili un soi de paradoxală şi mult nobilă egalitate şi frățietate”[64].

Viața publică a lui Iisus Hristos – constată poetul Paul Claudel (un alt referent al operei sale creatoare) – s-a deschis, după cum s-a şi încheiat, printr-o masă, prin acel ospăț simbolic din Cana, unde Mirele sufletelor îşi inaugurează legăturile nupțiale cu Omenirea şi preface într-un vin îmbătător apa Poruncilor scoasă din izvoarele Raiului[65] spre curățirea şi întremarea sufletelor: „dintru început, de la cea dintâi manifestare a dumnezeirii sale, Hristos ni se revelează Domn, sfințitor al belşugului, voioşiei şi a darurilor”[66].

---

[63] *Ibidem,* p. 108.
[64] N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, p. 221-222.
[65] Paul Claudel*, Un poet priveşte crucea*. Traducere românească de Anca Sârbulescu, Editura Anastasia, Bucureşti, 1994, p. 18.
[66] N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, p. 224.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

Valorificat eclesiologic, termenul de *comesenie* utilizat de acesta în discursurile sale, are meritul de a ne sugera două realităţi bine ancorate în „fundamentele biblice ale Bisericii Universale”[67]:

1. *Koinonia*, condiţie primordială a Bisericii, stabilită prin botez şi susţinută prin euharistie, ţinând împreună dimensiunea verticală (sursa dumnezeiască), cu cea orizontală (adunarea văzută a poporului lui Dumnezeu); implică integralitate, plinătate şi sobornicitate[68] ca însuşiri ale Bisericii primare;

2. *Frângerea Pâinii* – Taina Unităţii Ecclesiale (Sfânta Euharistie – centrul cultului creştin – prezenţa reală a Domnului Iisus Hristos: „acesta este Trupul Meu”, „acesta este Sângele Meu”)[69].

Astfel, comesenia devine punctul de reper al oricărei discuţii ecumenice, bazată pe realitatea din *Faptele Apostolilor*, II, 42: „Şi stăruiau în învăţătura apostolilor şi în părtăşie, în frângerea pâinii şi în rugăciuni”.

Ion Vartic consideră că la monahul Nicolae conceptul esenţial al gândirii sale creştine îl constituie comesenia, adică fiinţarea convivială împreună cu celălalt („noi ne împărtăşim dintr-o Pâine şi dintr-un Potir” cf. *Liturghia Sf. Vasile*)[70]. De aceea vorbim în sens comunitar de o *sinaxă* a comeseniei, ce retrimite la adunările primilor creştini[71] cu adevărat în corespondentul lor de întrunire religioasă. Din experienţa închisorii (Jilava), asemenea „majorităţii deţinuţilor politici, şi N. Steinhardt are revelaţia transformării trăirii solitare în trăire solidară şi, de aici, revelaţia comeseniei, care, chiar şi în cele mai triviale şi atroce conjuncturi, îşi conservă miezul ei sacru. În catacombele comuniste, Nicolae Steinhardt regresează la

[67] Nicolae Moşoiu, *Taina prezenţei lui Dumnezeu în viaţa umană. Viziunea creatoare a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae,* Editura Paralela 45, Braşov, 2000, p. 246.
[68] *Ibidem*, p. 265.
[69] *Ibidem*, p. 267.
[70] Nicolae Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, p. 5.
[71] *Dicţionarul fundamental al limbii române explicativ, morfologic, ortografic şi ortoepic,* p. 1112.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

condiția primilor creştini care celebrează secrete cuminecări pascale"[72].

La fel, făcându-se „spectrografia" eseurilor din *Cartea împărtăşirii*, *comesenia*, ca notă dominantă a poporului român, apare în două variante: „*banchetul* popular (în *O scrisoare pierdută*) şi *logodna* în (*Telegramele* lui I.L. Caragiale). În grădina lui Trahanache se desfăşoară mare banchet final, unde toți sunt vrednici să participe, transgresând orice diferențiere socială ori stări conflictuale, căci „în împrejurări ca acestea, mici pasiuni trebuie să dispară". Tuturor semnificațiilor prânzului public, decurgând din fondul nostru ancestral, Nicolae Steinhardt le adaugă o aură creştină: ritualul de a bea şi a mânca împreună propune comensalitatea care naşte între persoane un liant de comunicare. „Prin conceptul său predilect, de *comesenie*, Nicolae Steinhardt devine un interesant exponent al existențialismului de substanță creştină: în viziunea lui entuziastă, lumea românească este *o lume relațională*, care, implicit refuză şi nu concepe singurătatea; este o lume în care ființăm numai cu celălalt şi în care celălalt devine în ultimă instanță comeseanul nostru. Existența umană este coexistența, aşa încât, conform sentinței anti-sartriene a lui Nicolae Steinhardt, *Ceilalți sunt Paradisul*"[73].

Un volum recent dedicat eseistului monah, *N. Steinhardt în evocări*, surprinde o ipostază unică a unei *comesianități* aparte: textul în care Î.P.S. Nicolae Corneanu (n. 1923) îşi exprimă ale sale *Regrete târzii* că nu l-a cunoscut în mod personal pe Nicolae Steinhardt[74], dar valorifică prin *bunătate* şi *generozitate* putința ca acesta să publice în revista *Mitropolia Banatului* textul său pe tema Botezului (în urma unei scrisori spre sfârşitul anului 1985) în nr. 1 din ianuarie-februarie 1986 (p. 70-74) sub titlul *Roadele sfintei Taine a Botezului,* predică pentru Duminica dinaintea Botezului. Primul semn al *comeseniei* este acreditarea textului steinhardtian: „Monahul Nicolae Steinhardt vorbea în acel articol despre experiența lui legată

[72]N. Steinhardt, *Cartea împărtăşirii*, p. 7.
[73]*Ibidem*, p. 78-79.
[74]Î.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, *Regrete târzii*, în *N. Steinhardt în evocări*. Ediție îngrijită de Florian Roatiş, Editura Polirom, Iaşi, 2012, p.109-111.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

de Botezul ce însuşi l-a primit, fără să spună unde şi în ce împrejurări. Mi s-au părut emoționante acele pagini şi le-am inclus în revista al cărei fiecare număr trebuia să treacă prin cenzura exercitată de ceea ce se numea «Departamentul Cultelor»"; revista fiind returnată fără articolul său, numele autorului fiind interzis, Î.P.S. Nicolae instaurează un alt cod al *comeseniei* printr-o abordare care îl fericeşte pe monahul eseist: „Pentru că, totuşi, am considerat articolul valoros, l-am inclus în noul număr al revistei, schimbând numele autorului din «monahul Nicolae Steinhardt» în «monahul Nicolae Delarohia»[…]. Colaborarea aceasta a ținut până spre sfârşitul lui 1988, dinaintea trecerii sale la cele veşnice. La vremea aceea n-aş fi crezut că numele pe care i l-am dat lui Steinhardt va fi o «poreclă devenită renume», cum nu cunoşteam în detaliu nici experiența lui de închisoare şi semnificația pe care a avut-o pentru el Botezul primit între gratii şi care rezultă din «predica» citată"[75]. Î.P.S. Nicolae mărturiseşte că, „după Decembrie 1989, când s-au putut scrie mai multe despre monahul *Delarohia* […] mi-am dat mai bine seama de dimensiunile lui spirituale […]. De aici regretul meu profund, chiar dacă postum şi întârziat, de a nu-l fi cunoscut direct şi personal"; cu aristocrație demnă de mantia steinhardtiană, se produce *totuşi* o aură a *comeseniei in absentia*: „Totuşi, prin scrierile ce i s-au publicat în ultimii ani, prin tot ce au mărturisit alții despre el, am ajuns să mă apropii de cel pe care l-am botezat pentru a doua oară şi mulțumesc lui Dumnezeu că m-a ajutat să-i ofer momente de satisfacție atunci când el, proscrisul, şi-a văzut publicate câteva pagini, în ciuda cenzurii care îl izolase complet". Cu adevărat semne şi împliniri de convivialitate în răstimpul unei mai îndepărtate sau mai apropiate contemporaneități; remarca finală ar fi fost pentru monahul „Delarohia" fără echivoc distincția comunicării prin excelență: „Aşadar, regrete târzii, însoțite, totuşi, de neînsemnata mângâiere de a ne fi întâlnit fie şi numai pe calea scrisului"[76].

Baza finală şi supremă a existenței umane rămâne atitudinea favorabilă relațiilor interumane susținut de această comesenie ce

[75] *Ibidem*,p. 110.
[76] *Ibidem*, p. 110-111.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)

profilează o ținută demnă în fața avatarurilor şi tertipurilor cotidianului, în fața pericolelor, în fața necunoscutului, în fața morții.

„Smeriți cu duhul şi cu inima, nu cu țelul!”[77] ne fericeşte, din câmpul interpretativ al lumii şi raiul comunicării umane, eseistul Nicolae Steinhardt.

Bibliografie

Alves, A. Ruben, *Cartea cuvintelor bune de mâncat sau bucătăria ca parabolă teologică*. Traducere în română de Virgil Gâlea, Editura Deisis, Sibiu, 1998.

Clement, Oliver, *Trupul minții şi al slovei.* Traducere în română de Eugenia Vlad, Editura Christiana, Bucureşti, 1996.

Î.P.S. Corneanu, Nicolae, *Regrete târzii, în N. Steinhardt în evocări.* Ediție îngrijită de Florian Roatiş, Editura Polirom, Iaşi, 2001.

Stăniloaie, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Vol. III, Editura I.B.M.B.O.R., Bucureşti 1996.

CONVIVIALITY VALENCES IN THE CREATOR ACT AT NICOLAE STEINHARDT

(Abstract)

Key-words: *conviviality, equilibrium, relation, interpretation, the sacrament*

In Nicolae Steinhardt vision, the concept of conviviality express the „Christic conception on life” and it’s defining in the Romanian spiritual analysis, but also for it’s access to the great human values which implies the existence and our meaning in the Christian and universal space. The explanation and the semantic interpretation of the term at this essayist, requires interdisciplinary study contribution: the lexical meaning, literal-metaphorical, philosophical, mythological, existential, theological, being combined with his specific notations of his thinking, and it’s semantic is enriching with every textual consignment. The conviviality becomes a symbol of the „Romanian soul” and a foreshadowing of „Kingdom of Heaven”; it’s a Christian-biblical attitude and belongs to life and human values balance, with liturgical resonances in the manifestation of human beings which are part of the Church of One.

[77]N. Steinhardt, *Incertitudini literare*, Editura Dacia, Cluj-Napoca,1980, p. 376.

BDD-A13025 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:23 UTC)